

A CSOK igénybevétele a „Felzárkózó települések” program által érintett helységekben

Betekintő

A kormány 2019 nyarán elindította a „Felzárkózó települések” programot, melynek keretében a Máltai Szeretetszolgálat Egyesület tovább folytatja és kiterjeszti a Jelenlét program roma társadalmi felzárkózási kezdeményezését. A kormányprogram további egyházi szervezetek bevonásával valósul meg, a szeretetszolgálat irányításával. A programba 300 település kerül bevonásra 10 év alatt. Induláskor 30-at érint, majd évente 30 településsel növekszik a bevont helységek létszáma. Vizsgálatunk kitér arra, hogy mennyire befolyásolja a roma származású lakosok aránya a CSOK felvételét, a vizsgált települések korösszetétele és gyerekszama mennyire tér el az országos adatoktól, és mely településeken milyen érdeklődés mutatkozik a családpolitikai ösztönző iránt.

Bevezető

Az elemzés a „Felzárkózó települések” kormányprogram⁵⁶ helységeinek CSOK-igénybevételét vizsgálja. A felzárkózás-politika és a szakemberek számára fontos információ, hogy más szakpolitikák, jelen esetben a családpolitikai és ezen belül a lakhatási támogatások, hogyan érintették az említett településeken élő családokat, milyen mértékben vették igénybe az ottani lakosok a támogatást, és az hogyan javította a lakhatási körülményeket. Célunk, hogy betekintést nyújtsunk az olvasónak, hogy az érintett helységeken milyen típusú CSOK-támogatásokat vesznek igénybe, illetve ezek a támogatások településenként milyen megoszlást mutatnak. A vizsgált helységek adatait az országos adatok átlagával

is összehasonlítjuk, így látjuk azt is, hogy az országos átlaghoz képest a CSOK-támogatások milyen eltéréseket mutatnak. A CSOK-támogatás munka-jövedelemhez kötött támogatás, de feltételezzük, hogy a nehezebb helyzetben élők is tudnak élni ezzel a lehetőséggel, hiszen az elmúlt években a munkanélküliség rekord alacsony volt, illetve a foglalkoztatási számok is magasabbak voltak a roma közösségeken belül is (Lakner 2020). A foglalkoztatási és munkanélküliségi adatok ismeretében, valamint a roma közösségek teljes termékenységi arányszámát és a települések ingatlan árait figyelembe véve azt feltételeztük, hogy az említett településeken magas arányban élnek a támogatással.

⁵⁶ 1404/2019. (VII.5) kormányhatározat a „Felzárkózó települések” hosszú távú programjának megalapozásáról szerint Magyarország kormánya kormányprogramot indít a Máltai Szeretetszolgálattal közösen. A kormányhatározatban szereplő 30 település CSOK-adatairól készült elemzés jelen dokumentumban olvasható.

Szakirodalmi áttekintés

A 2011-ben elfogadott Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia négy fő szakpolitikai pillérre épült. Az oktatás, a foglalkoztatás, az egészségügy és a lakhatás voltak azok a fő témák, melyek alakították és alakítják a felzárkózáspolitikai irányát. A lakhatási problémák kezelését fontos feladatnak tartja a dokumentum, és kiemeli, hogy az adósságkezelésre, a lakásfenntartási támogatásra, a telepekre és a szociális városrehabilitálására, valamint a szociális lakhatásra figyelmet kell fordítani további szakpolitikai intézkedésekkel, komplex módon, hogy az intézkedések a felzárkózást szolgálják (NTFS 2011: 101).

A 1404/2019. (VII.5) kormányhatározat diagnózis alapú felzárkózási roma stratégia mellett megjelent a 1426/19 (VII.26) kormányhatározatban az Új Roma Stratégia, melyben már Csörög, Monor és Nagybárcány új bevont település, de ezeket a jelen tanulmány nem vizsgálja. A két dokumentumban a „roma stratégia” kifejezés található, de az érintett települések lakosságának összetételében a becslések szerint (Kapitány 2014) még többségben van a nem-roma lakosság, azonban a romák aránya 44%. A települések kiválasztása nem a roma lakosság arányának figyelembevételével történt, hanem a KSH által kidolgozott komplex mutató⁵⁷ alapján. A továbbiakban bemutatott roma közösség lakhatásával és lakáskörülményeivel foglalkozó szakirodalom megállapításai érvényesek a vizsgált településekre is.

Magyarországon a társadalmi hátrányok egyik legjobban számszerűsíthető társadalmi mérőszáma a lakáshelyzet. Kapitány Balázs és Spéder Zsolt (Kapitány és Spéder 2004: 17) írásukban hangsúlyozzák, hogy a társadalom fele a jövedelmének nagy részét a létfenntartó fogyasztásra költi, élelmiszerre, ruhára, egészségügyi kiadásokra és lakásrezsire. E csoporton belül a hátrányos lakáskörülményekkel rendelkezőkre

külön mérőrendszert dolgoztak ki. Eszerint: Zsúfolt lakásnak számít,

1. ahol egy szobára több mint 2 fő jut, vagy
2. amelynek alacsony az alapterülete, egy felnőttre legalább 15m², vagy 14 éves kor alatt 8m² hasznos terület sem jut.

Rosszul felszerelt lakásnak számít az, ahol

1. nincs fürdő, zuhanyzó, WC,
2. nincs, vagy csak egyedi hagyományos (olaj-, fa-, szén-) tüzelés van.

Bizonytalan jogcíműnek nevezték azt a lakást, amelyet a szobabérlő, társbérlő, albérlő szíveségi jogcímen használja. Végezetül rossz lakáskörülmények között élőknek nevezik azt, akire a fentiek közül legalább kettő érvényes.

Az elmúlt időszakban általánosságban megfigyelhető egy bizonyos mérvű javulás a lakáshelyzetben (Lakner 2020), amiben nagy valószínűséggel a CSOK-támogatásnak is nagy szerepe van.

Váradi Mónika és Virág Tünde a romatelepek és szociális lakástámogatási rendszerek történeti bemutatását tűzte ki célul. A szerzőpáros (2014: 91–95) 1965-re datálja az első településfelszámolási programot. 1965-től 1980-ig több mint 22 ezer lakás épült a települések romatelepein, vagy vásároltak a roma telepről elköltözöttek a települések többségi részén. Annak érdekében, hogy reális képet kapjunk a roma közösségek lakhatási körülményeiről, érdemes kiemelni Kemény István 1971-ben végzett kutatásának (Kemény 1976) a romák térbeli elhelyezkedésével kapcsolatos adatait. A kutatás szerint a romák kétharmada lakott szegregált területen, többnyire a település külterületén. A helyzet javítása érdekében az állam több kezdeményezést indított. Az első nagyobb program az úgynevezett „CS” lakásprogram volt. A „CS” betű a csökkentett komfortfokozatú lakásokat jelezte. Általában szoba-konyhas épületeket építettek a családok. Az állam támogatott hitelt és ingyen telket adott. A hitelt a kivitelező kapta, de

⁵⁷ Ez a társadalmi és demográfiai, lakás- és életkörülmények-, helyi gazdaság és munkaerő-piaci, valamint infrastruktúra és környezeti mutatókból képzett, összetett mutatószám. 105/2015. (IV.23.) kormányrendelet.

nem ellenőrizték a megvalósítás minőségét, így a csökkentett komfortfokozatú lakások helyett a tervezettnél még silányabb minőségű épületek épültek, általában egy tömbben, a települések egy kevésbé frekvenciált helyén. Így a szegregált helyzet fennmaradt, de valamivel jobb minőségű lakásban éltek tovább a családok. Voltak olyan települések, ahol a cigány családok odaköltözése a nem cigány családok elvándorlását eredményezte, ami a település elgettősödéséhez vezetett. Az elemzésbe bevont települések ezen körbe tartoznak.

Ugyanezt a folyamatot írja le Teller Nóra (2011), aki a Kemény-féle kutatások (1993, 2003), valamint az NCSSZI-BCE kutatás lakásviszonyokra vonatkozó adatait vizsgálta. Megállapította, hogy a telepek száma radikálisan csökkent, és a romák lakhatási lehetőségei a '70-es évekhez képest radikálisan javultak, de a településen belüli elkülönülés mértéke továbbra is fennmaradt. Az elkülönülés formái is változtak. A település külterületéről a település szélére költöztek a roma családok, és így egy-egy településrész vált elcigányosodottá, míg más települések teljesen elcigányosodtak a nem roma lakosság elvándorlásával, illetve elidősödésével és halálával.

Az állam a rendszerváltás előtt és után is próbált változtatni a romatelepen élők lakhatási lehetőségein. A rendszerváltozás után 2005-ben indítottak először településfelmérési programot (Virág 2008), majd az Orbán-kormány felzárkózáspolitikájának részeként áttekintve és más módon folynak. Ide sorolható a rendszerváltozás után megjelent állami lakástámogatási rendszer egy új eleme is, a szociálpolitikai támogatás, ismertebb nevén „szocpol”. Ez a településfelmérési programoknál nagyobb számban érte el a szegényebb társadalmi csoportokat, köztük a roma családokat, de a célcsoportja a több gyermekkel rendelkező nagycsaládok voltak. A támogatás a gyermekek száma után nyújtott lakhatási, lakásépítési támogatást, majd később bevezetésre került a használt lakás vásárlását is lehetővé tevő támogatási forma az eredetihez képest csökkentett összegben. Ez a támogatás is segítette a roma családok lakhatási helyzetét, azonban ez sem csökkentette a roma

családok településen belüli elkülönülését.

Több településen a „CS” lakásokhoz hasonlóan rossz minőségűek voltak, és a települések kevésbé frekvenciált területén épültek fel, vagy vásárolták meg azokat, ahol már amúgy is többségben roma és szegény társadalmi státuszú lakosság élt.

A CSOK-támogatást, hasonlóan a szociálpolitikai támogatáshoz, a gyermekek számának függvényében lehet igényelni, de jóval nagyobb spektrumon szóródnak a már gyermekkel vagy több gyermekkel rendelkező családok és a gyermekvállalásra készülő családok lehetőségei. Az alábbiakban foglalható össze a CSOK-támogatás igénybevételeének lehetőségei:

A CSOK 2015. július elsejétől igényelhető vissza nem térítendő állami támogatásként, de a jelenleg hatályos szabályozás kereteit a 2016. év eleji kormányrendeletek alkotják.⁵⁸ A CSOK igényelhető a már megszületett, a 12 hetes várandósságot meghaladó magzatok és a jövőben vállalt gyermekek után is. A vissza nem térítendő állami támogatást meglévő gyermekek után házaspárok, fiatal házaspárok⁵⁹ és élettársak együttes igénylőként vehetik igénybe, ugyanakkor a rendelet nem zárja ki az egyedülálló igénybe vevőket sem. Az igénylőkkel szembeni életkori kritérium ebben az esetben nincs megszabva.

Az új lakások vásárlására vagy építésére, illetve a használt lakás vásárlására vagy lakásbővítésre felhasználható támogatás is a 25. életévet még be nem töltött gyermekek után vehető igénybe (kivéve, ha megváltozott munkaképességű). A szabályozás bevezetésekor a felső korhatár 20 év volt, ami alól kivételt jelentett a felsőoktatásban tanuló gyermek, azonban ez még 2016 második felében módosításra került. A CSOK saját gyermek, illetve az igénylő gyámsága alatt álló gyermek után is igényelhető, amennyiben a gyámság alatt álló gyermek legalább 1 éve az igénylővel egy háztartásban él, és a támogatott ingatlanba együttesen költöznek be. Megelőlegezett családi otthonteremtési kedvezmény iránti kérelmet fiatal házaspárok nyújthatnak be. Gyermeektelen házaspárok legfeljebb 3, egygyermekesek legfeljebb 2, kétgyermekesek legfeljebb 1 további gyermeket vállalhatnak. A gyermekvállalás teljesítésére előírt határidő 1 gyermek

vállalása esetén 4 év, 2 gyermek vállalása esetén 8 év, 3 vagy több gyermek vállalása esetén gyermekszámtól függetlenül 10 év.

A CSOK támogatás célja, hogy ösztönözze a családokat a további gyerekvállalásra, komplex családpolitikai ösztönzőrendszer formájában, illetve az igénybe vevők részéről a CSOK támogatás olyan lakáspolitikai ösztönző is, mely a családok jobb lakhatását segíti elő azzal, hogy meglévő gyermekek és/vagy az előre vállalt gyermekek után támogatást kapnak. A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy a „felzárkózó települések” első 30 településén hogyan realizálódnak a támogatások. Az adatbázist a Magyar Államkincstár bocsájtotta a Kopp Mária Intézet rendelkezésére, mely 86 409 rekordot tartalmaz a 2016. január 1. és 2018. május 31. között megkötött szerződések alapján. Az adatbázis – a tisztítás és redundanciaszűrés után – település-szintű információkat tartalmaz. Ezek a szűkebb térbeli beazonosításra (pl. városrész, utca) nem alkalmasak. Viszont a szer-

ződések tartalmaznak több olyan elemet, melyek kellően részletes képet mutatnak arról, hogy egy-egy településen milyen eredményességgel veszik igénybe a CSOK-ot, és azt is látjuk, hogy milyen családi háttérrel rendelkeznek a szerződésalkotók. Az adatbázis az alábbi változókat tartalmazta az átadáskor:

1. a támogatás típusa,
2. a szerződésalkötés dátuma,
3. az igénylők (maximum kettő) születési éve,
4. meglévő gyermekek száma, jogszabály szerint a magzatot is meglévő gyermeknek tekintve,
5. a vállalt gyermekek száma (maximum három),
6. a támogatás összege Ft-ban,
7. az igénylők (maximum kettő) irányítószámai és településnevei,
8. a támogatott ingatlan irányítószáma és településének neve,
9. a meglévő gyermekek születési éve, legfeljebb 8 fő.

A támogatás típusai

A CSOK-igénylők többféle támogatási forma közül választhattak, ha megfeleltek a feltételeknek. Eszerint az alábbi támogatási típusok léteztek:

1. típus: CSOK új lakás építéséhez, vásárlásához, legfeljebb 2 gyermekre,
2. típus: megelőlegezett (gyermekvállalást tartalmazó) CSOK új lakás építéséhez, vásárlásához, legfeljebb 2 gyermekre,
3. típus: CSOK használt lakás vásárlásához, bővítéséhez,
4. típus: megelőlegezett (gyermekvállalást tartalmazó) CSOK használt lakás vásárlásához, bővítéséhez, legfeljebb 2 gyermekre,
5. típus: CSOK később született gyermekekre,
7. típus: három- és több gyermekes új lakást építők vagy vásárlók családi otthonteremtési

kedvezménye (tartalmazza a gyermekvállalást tartalmazó szerződéseket is),

9. típus: három- és több gyermekes új lakást építők vagy vásárlók kamattámogatása.⁶⁰

A 30 településen a megjelölt időszakban összesen 290 CSOK-szerződést kötöttek. A 30 településen a 3-as típus, melyből 153 db-ot kötöttek, és a 4-es típus, melyből 136 db-ot kötöttek, voltak a legnépszerűbbek. Csak 1 szerződést kötöttek Magyarországon a 7-es típust felhasználva.

Vizsgáltuk településnagyság szerint is a szerződéseket. Az 1. számú táblázatban látható, hogy a 2000–4999 fős településeken kötötték arányai-ban a legtöbb szerződést, és itt is a 4-es számú támogatás volt a legnépszerűbb.

⁵⁸ 16/2016. (II. 10.) Korm. rendelet az új lakások építéséhez, vásárlásához kapcsolódó lakáscélú támogatásról; 17/2016. (II. 10.) Korm. rendelet a használt lakás vásárlásához, bővítéséhez igényelhető családi otthonteremtési kedvezményről.

⁵⁹ A rendeletet értelmező rendelkezése szerint fiatal házaspárnak minősülnek azok a házastársak, akik közül a kérelem benyújtásakor legalább az egyik fél még nem töltötte be a 40. életévét.

⁶⁰ 6-os és 8-as kód nem szerepelt az adatbázisban.

Lélekszám (fő)	CSOK-szerződések száma (db)	Szerződések típusa		
		Használt lakás meglévő gyermek után	Használt lakás előre vállalt gyermek után	Új lakás 3 gyermek után
1–499	14	11	3	0
500–999	77	47	29	1
1000–1999	71	36	35	0
2000–4999	128	59	69	0
Összesen	290	153	136	1

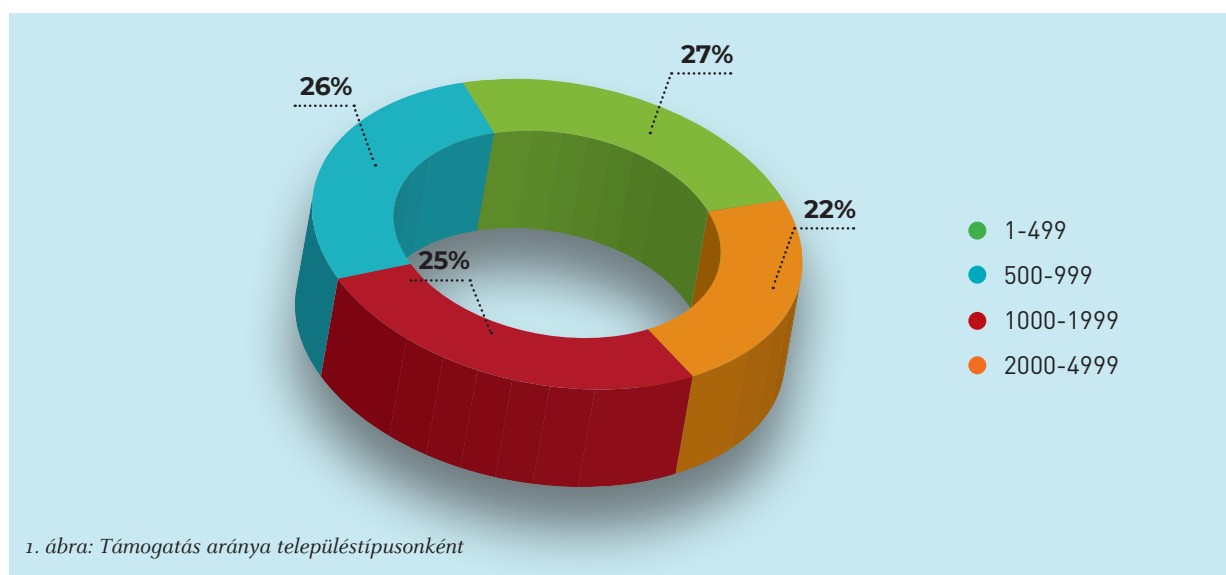
1. táblázat: Szerződéstípusok száma lakónépesség szerinti megoszlásban

A támogatás összege

A 290 CSOK-szerződésből 3-as (CSOK használt lakás vásárlásához, bővítéséhez) vagy 4-es (megelőlegezett gyermekvállalást tartalmazó) típusú szerződést kötöttek többségében az igénylők, összesen 608 792 153 Ft értékben. Ez 2 099 283 Ft-ot jelent szerződésenként, ami jóval alacsonyabb az országos átlagnál (3 940 557 Ft). A 30 település mind kistépülés, a legnagyobb lélekszámú közülük Tiszabura, de ez sem éri el a 3000 főt (2929 fő). Az országos adatok elemzése kimutatta, hogy a vidéki kistépüléseken a használt lakás vásárlása a legnépszerűbb, erre van leginkább lehetősége az igénylőknek.

A használt lakás-vásárlásra kevesebb támogatást lehet igénybe venni, ezért ilyen alacsony az átlag. Budapesten 4 566 542 Ft az átlagos támogatás mértéke, ez Borsod-Abaúj-Zemplén megyében csupán 2 441 006 Ft, mely összeg közelebb van a 30 vizsgált település átlagához.

A támogatásokat aszerint is vizsgáltuk, hogy azok hogyan oszlanak el az egyes településtípusok között (1. ábra). A kis és még kisebb települések között nincs nagy különbség, csupán néhány százalékos eltérés fedezhető fel a támogatási összegek felhasználását figyelembe véve.

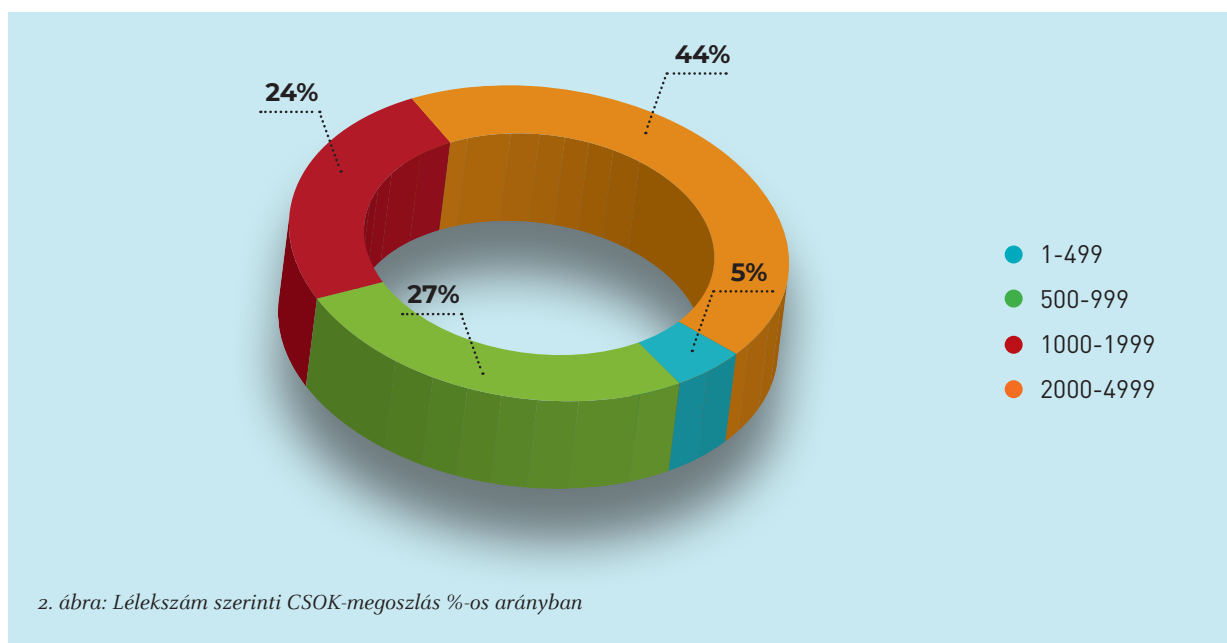

Ha a települések lélekszáma szerint tekintjük át a CSOK-szerződéseket, láthatjuk, hogy a legtöbb szerződést arányaiban is a 2000 fő feletti településeken kötötték (2. táblázat).

Lélekszám (fő)	Települések száma (db)	CSOK-szerződések száma (db)
1-499	8	14
500-999	10	77
1000-1999	6	71
2000-4999	6	128
Összesen	30	290

2. táblázat: Szerződéstípusok száma lakónépesség és település szerinti megoszlásban

Ugyanakkor a legkisebb 8 településen kötötték arányaiban is a legkevesebb szerződést (2. ábra).

CSOK-szerződést kötők szociodemográfiai adatainak áttekintése

Ahogy korábban említettük, a MÁK-tól kapott adatok tartalmaznak az igénylőkre vonatkozó információkat is. Ha a 30 települést vesszük figyelembe, láthatjuk, hogy 44 esetben második

igénylő nem került rögzítésre. Mivel egyedülálló szülők is felvehetik a CSOK-ot, őket egyszülős családnak tekintjük. Az adatbázisban „igénylő1” és „igénylő2” szerepel. Nem tudjuk, hogy az

igénylő1, vagy az igénylő2 melyik nemhez tartozik, ezért mi a továbbiakban első és második igénylőnek nevezzük a szerződő feleket.

A 30 településen lévő igénylőket figyelembe véve 290 szerződést kötöttek a vizsgált időszakban. Településenként ez átlagosan 9,67 szerződést jelent. A legtöbb szerződést Tiszaburán kötötték, összesen 76-ot, viszont 2 településen (Csenyété és Tiszabő) nem vették igénybe a CSOK-ot. A település lélekszámát és a szerződést kötöttek arányát áttekintve láthatjuk, hogy Tiszabura itt is előkelő, 2. helyen végzett a legnagyobb lélekszámú településként. A település lélekszámarányához viszonyítva Nógrádszakál végzett az élen 3,46%-os eredménnyel.

Lehetőségünk nyílt egy rövid beszélgetésre Tiszabő alpolgármesterével, akitől azt kérdeztük, szerint miért nem vették igénybe a kedvezményt. Meglátása szerint ennek több oka is lehetséges. Egyrészt nincs a településen megfelelő piacképes és az igényeknek megfelelő ház, másrészt pedig nem felelnek meg a feltételeknek az érdeklődők (pl. nincs megfelelő időtartamú munkaviszony).

Érdekes adalék az elemzéshez, hogy a beszámoló szerint az elmúlt 20 évben a településen található házak fele lakhatatlanná vált a tiszai árvíz miatt. A leomlott vagy lakhatatlanná vált házakban lakó családokat az állam kártalanította és ők más településen vettek házat, elköltöztek. Így a közel 900 házból mindössze 450–500 áll csak. Ebben lakik a több mint 2000 ember.

Az, hogy a településen nem vásároltak használt lakást, nem jelenti azt, hogy a tiszabői vagy csenyétei lakosok nem éltek volna a lehetőséggel. Az adatok lehetőséget biztosítanak számunkra, hogy megvizsgáljuk, mi volt az eredeti lakcíme az igénylőnek, és hol vásároltak lakást, hova költöztek a CSOK igénybevételének segítségével. Az alpolgármester több esetről is tud, mikor tiszabői lakosok a környék más településeire költöztek, és tudomása szerint ez a CSOK-támogatás felhasználásával történt.

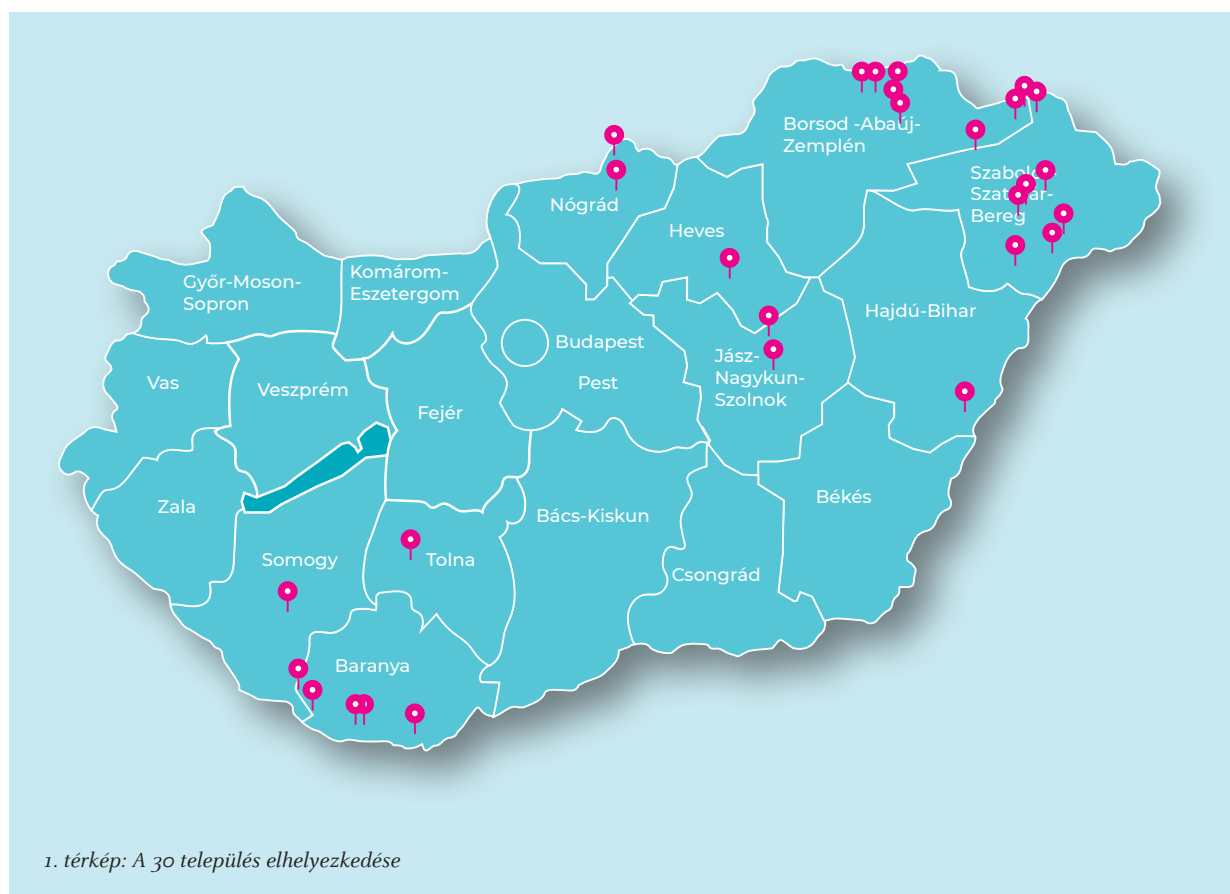
Az adatok szerint az alábbi népességmozgás mutatható ki azon a két településen, ahol nem vettek igénybe CSOK-ot, de legalább az egyik igénylő állandó lakhelye ezeken a településeken volt:

1. IGÉNYLŐ	2. IGÉNYLŐ	LETELEPÜLÉS
Csenyété	Alsógagy	Baktakék
Csenyété	Boldogkőújfalu	Boldogkőújfalu
Csenyété		Kázmárk
Tiszabő	Tiszabő	Fegyvernek
Tiszabő	Tiszabő	Fegyvernek
Tiszabő	Tiszabő	Fegyvernek
Tiszabő	Ökörítőfülpös	Hajdúhadház
Tiszabő	Kisújszállás	Kisújszállás
Fegyvernek	Tiszabő	Fegyvernek
Tiszabő	Tiszabő	Fegyvernek
Tiszabő	Tiszabő	Fegyvernek
Kunmadaras	Tiszabő	Fegyvernek
Tiszabő	Tiszabő	Fegyvernek
Tiszaroff	Tiszabő	Tiszaroff

3. táblázat: Elköltözések azokon a településeken, ahol nem vettek igénybe CSOK-ot

14 esetben találtunk olyan adatot, ahol legalább az egyik igénylő Tisztabőről vagy Csenyétéről származik. 6 esetben mind a kettő igénylőnek az állandó lakcíme Tisztabőre szólt, így biztosan állítható, hogy legalább 6 család a CSOK igénybevételével költözött el a településről.

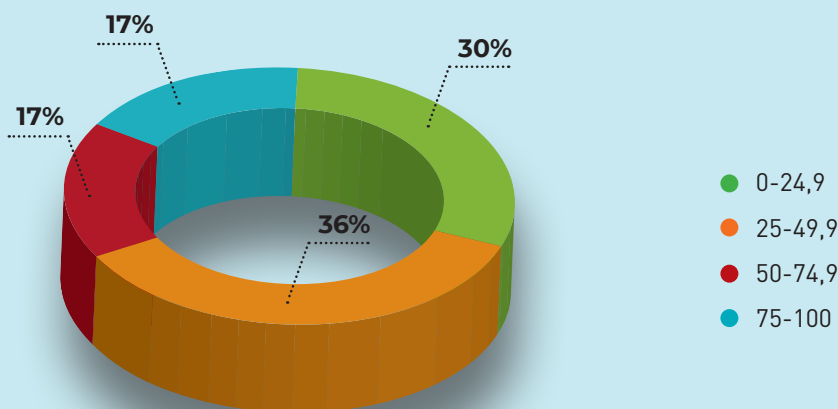
A vizsgált 30 település területi elhelyezkedését nézve, a térképen jól látható, hogy Észak-Magyarországon és Délnyugat-Dunántúlon találhatók a települések, ahol a romák száma általában az országos átlag feletti, és a területi hátrányok is erősebben jelentkeznek.

Érdemes áttekinteni, hogy az említett településeken milyen arányban élnek roma lakosok. 112 település (Kapitány 2016) létezik az országban, ahol 50%-nál nagyobb a „roma kötődésűek” aránya. A vizsgált települések harmadán, 10 településen több roma él, mint nem roma magyar. 5 településen 75% feletti a romák aránya, ami azt

jelenti, hogy ezeken a településeken pár év múlva nagy valószínűséggel alig marad nem roma lakos. A 4. ábrán pedig a roma lakosok aránya látható a 30 településre vetítve. A továbbiakban a többségében roma és nem roma településeket is elemezzük.

⁶¹ A „roma kötődésű” fogalmat hozták létre a szerzők a becslésben szereplő roma népesség megjelölésére. A becslés a 2011-ben végzett népszámlálás során magukat romának vallókból indul ki, és statisztikai és egyéb módszertani eszközökkel becsülik meg azok számát, akik magukat nem vallották roma származásúnak, de nagy valószínűséggel a roma nemzetiséghez tartoznak.

4. ábra: A roma kötődésű lakosság aránya a 30 településen %-os arányban

Korösszetétel

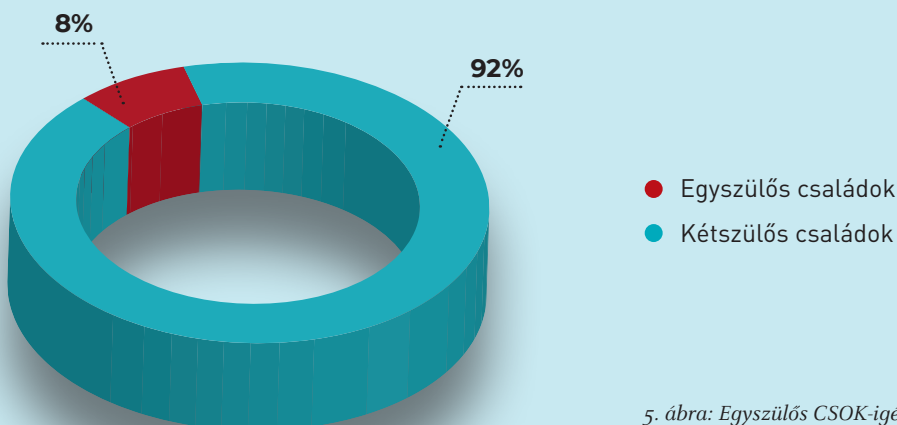
A vizsgált településeken a CSOK-ot igénylők átlagéletkora jóval alacsonyabb az országosnál. Az első szerződés kötő tekintetében 29 év, a második esetében 26 év, míg a teljes adatbázis adatai alapján az első igénylők átlagéletkora 36 év, a második igénylő átlagéletkora 34 év. Az ország-

os átlag 35 év. Ez magyarázható azzal, hogy a vizsgált települések korösszetétele is fiatalabb, mint az országos átlag. A legfiatalabb első igénylő 18, a legidősebb pedig 56 éves. A legfiatalabb második igénylő 17 éves volt, a legidősebb pedig 53.

Egyedülállók száma

Az országos adatok elemzése szerint a szerződést kötők 11,4%-a egyszülős család. A roma településeket vizsgálva 8,2% az egyszülős családok aránya, ami 3%-kal kevesebb, mint a tel-

jes adatbázisban megjelenő egyszülős családok száma. Majdnem a települések felére jellemző (13 településen), hogy egyedülálló személy vette igénybe a CSOK-ot.

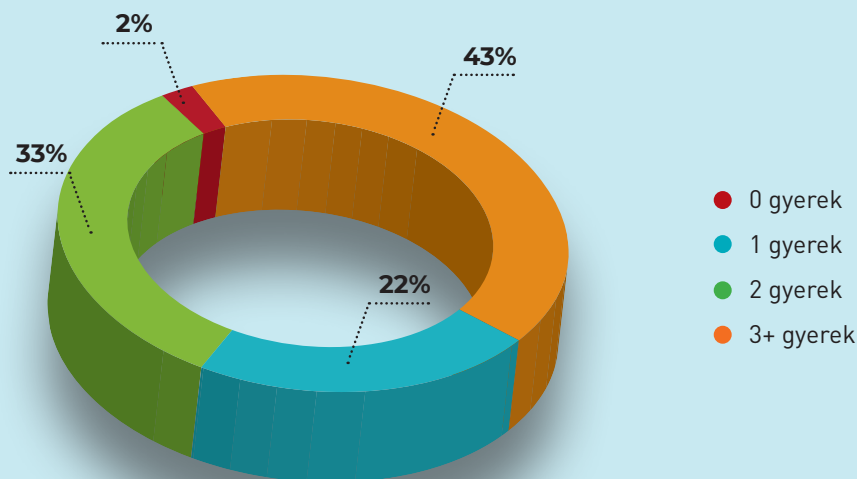

5. ábra: Egyszülős CSOK-igénylők aránya

Meglévő és vállalt gyermekek száma

A CSOK-ot igénybe vevőknek a vizsgált településeken átlagosan 2,3 gyermeke volt. Az országos átlag ehhez képest 1,8 azok körében, akik úgy vették fel a CSOK-ot, hogy már van gyermekük. A vállalt gyermekek száma a vizsgált településeken a CSOK felvételéhez kapcsolódóan átlagosan 0,7 egy szerződésre vetítve. Ugyanez a szám a teljes országos mintában 0,5. Tehát ebből a szempontból nem különbözik jelentős mértékben a kis mintánk az országos átlaghoz képest.

Ugyanakkor az igénylők 43%-a rendelkezik 3 vagy több gyerekkel a szerződéskötés pillanatában, és csupán a szerződők 1,63%-a nem rendelkezett gyerekkel. Ők előre vállaltak gyereket, és így kötöttek szerződést. A kétgyerekes családok száma a második legmagasabb a mintában, de emellett az egy gyerekkel rendelkezők is kötöttek CSOK-szerződést, bár számuk mindössze a 22,14%-át teszi ki a 30 település teljes szerződőinek.

6. ábra: Igénylők aránya gyerekszám szerint

Roma többségű és nem roma többségű települések összehasonlítása

Létrehoztunk két csoportot a településen élő roma lakosság többségben van. A másik, ahol még nem érte el az 50%-nál magasabb arányt.

	30 település összesen	50% > roma N=17	50% < roma N=13
	átlagértékek		
Szerződések száma (db)	9,67	8,23	11,5
Igénylők száma (fő)	17,87	15,12	21,46

	30 település összesen	50%> roma N=17	50%< roma N=13
	átlagértékek		
Ebből egyedülálló igénylők száma (fő)	1,47	1,35	1,6
Igénylő átlagéletkora (év)	29	33	24,3
Igénylő átlagéletkora (év)	26	28	22,7
Meglévő gyermekek átlagos száma	2,3	2,5	2,0
Vállalt gyermekek átlagos száma	0,4	0,36	0,6
0 gyermekesek aránya (%)	1,6	2,4	0,5
1 gyermekesek aránya (%)	20,7	23,5	16,5
2 gyermekesek aránya (%)	30,5	24,2	38,6
3+ gyermekesek aránya (%)	40,6	49,8	28,5
Egyedülállók aránya az igénylők között (%)	8,6	12,8	3,01
CSOK szerződések aránya a település lélekszámahoz képest	0,8	0,8	0,8
Település lélekszáma, 2015, KSH (fő)	1000	1050	930

4. táblázat: A 30 település átlagos adatai összesen és annak bontásában, hogy a településen legalább a lakosság fele roma-e (50%<), vagy nem (50%>)

A többségében romák által lakott települések szerződésszámai magasabbak, több szerződést kötnek, mint a többi 17 településen.

Ami nagyon eltérő a többségében roma és nem roma települések között, az az, hogy:

1. A többségében roma települések igénylői fiatalabbak. A roma települések 22,5 éves átlaggal, míg a többségében nem roma települések 30,5 éves átlaggal rendelkeznek.
2. A többségében roma települések 0,6 gyereket szeretnének vállalni a továbbiakban, ahol a romák kisebbségben vannak, ott ez a szám majdnem a fele, 0,36. Ez még az országos átlagnál is alacsonyabb.
3. Az egyedülálló családok aránya is magasabb náluk.

Áttekintve a településekre vonatkozó adatokat, láthatjuk, hogy a romák által többségben lakott településeken alacsonyabb az igénylők életkora, és arányaiban több igénylő lakik ezeken a településeken, akik több gyereket szeretnének vállalni.

A vizsgált településekre vonatkozóan azt mondhatjuk, hogy a roma többségű települések kisebb lélekszámúak, de átlagosan és a lakosság számához viszonyítva is több CSOK kötött ezeken, mint ahol kevesebb roma lakik. A szerződést kötők fiatalabbak, arányaiban kevesebb köztük az egyedülálló, átlagosan több gyermeket vállalnak, és jóval magasabb a két- vagy annál több gyermekesek aránya.

Összegzés

A harminc felzárkózó települést vizsgálva arra lehet következtetni, hogy az otthonteremtési kedvezmények igénybevétele kapcsán az országos átlaghoz képest vannak eltérések, hiszen jóval kisebb arányú az új lakásokra történő CSOK felvétel, az igénybevevők életkora alacsonyabb, a meglévő gyermekek száma pedig magasabb, viszont az előre vállalt gyermekek száma esetében nincs jelentős eltérés. Az igénybevételi számok arra engednek következtetni, hogy a többségi lakosság és a roma igénylők lakó- és életkörülményeinek javulását eredményezi a rendszer működtetése.

A felzárkózó településeken belül a cigányság aránya és a CSOK-igénylések között nem látszott

világos összefüggés. Ahol a cigányság aránya kiemelkedően magas volt, ott a CSOK-igénylések száma adott településtől függően vagy feltűnően magas volt, vagy éppen ellenkezőleg, egyáltalán nem is vették igénybe. Kevés igénylőre példa Nyírpilis, Tiszabő, Alsószentmárton, ahol magas arányú roma lakosság mellett a CSOK igénylésének az aránya igen alacsony volt. A nagyszámú igénybevételre pedig Tiszabura a példa, ahol a cigány lakosság magas aránya mellett a CSOK igénylésének az aránya is viszonylag magas volt. Az előbbi magyarázhatja a családonként igen alacsony önerő, utóbbit a magas gyermekszám és abból fakadóan a nagyobb lakás igénye.

Absztrakt

Elemzésünk célja, hogy bemutassuk a Családi Otthonteremtési Kedvezményben (CSOK) részesülő ama családok szociológiai és demográfia mutatóit, akik azon a 30 településen élnek, ahol a Kormány elindította a „Felzárkózó települések” programját. Bemutatjuk az igénybevevők területi, életkori, gyermekszám szerinti jellemzőit, és megvizsgáljuk, van-e összefüggés a roma lakosság aránya és a CSOK igénylése között. Írásunk alapja a Magyar Államkincstár által rendelkezésünkre bocsájtott CSOK-adatbázis, mely a 2016. január 1. és 2018. május 31. között megkötött szerződéseik elemzésére vonatkozik. A vizsgálat szerint a 30 településen összesen 290 szerződést kötöttek. Egy szerződés

kivételével mindegyik használtlakás-vásárlásra vették igénybe a támogatást. Volt olyan település, ahol a romák száma 75%-nál magasabb, és nem volt jelentős a CSOK igénybevétele, de volt olyan település, ahol 75%-os roma arány mellett a többi településhez mérten magas arányú igénybevétel tapasztalható. Ahol nagyobb arányban éltek romák a településen, az igénybevevők alacsonyabb életkorúak és több gyerekkel rendelkeztek, de az elemzés ennek ellenére sem ad egyértelmű választ arra, hogy a romák aránya befolyásolná a CSOK igénybevételét.

Kulcsszavak: *felzárkózó települések, CSOK, roma, lakhatás, család*

Felhasznált irodalom

Kapitány Balázs, Spéder Zsolt (2004) Szegénység és depriváció. Társadalmi Összefüggések nyomában. Budapest: NKI.

Kemény István, Janky Béla, Lengyel Gabriella (2004) A magyarországi cigányság 1971–2003. Budapest: Gondolat Kiadó – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet.

Ladányi János, Szelényi Iván (2004) A kirekesztettség változó formái. Budapest: Napvilág Kiadó.

Lakner Zoltán (2020) Romák felfelé – Félúton a romák modernizációja. Kapocs, 1. sz. Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia 2011.

Spéder Zsolt, Kapitány Balázs, Bálint Lajos, Murinkó Livia, Őri Péter, Pakot Levente, Várnainé Anek Ágnes (2014) Becslések a „roma kötődésű” népesség számáról és területi elhelyezkedéséről a 2011. évi népszámlálás adatai alapján. II: Roma kötődésű népesség becslése, adatsorok. KSH NKI. EMMI munkaanyag.

Teller N. (2011) Adaptációs csapdák. Hipotézisek a romák lakásmobilitásáról a 2010-es roma adatfelvétel lakásváltoztatási kérdéseire adott válaszok és a korábbi cigányfelvételek lakásmobilitási adatai alapján. In: Kurucz E. (szerk.): Roma kutatások, 2010 – élethelyzetek a társadalom peremén. Budapest: Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet. 203–218.

Váradi Mónika, Virág Tünde (2014) A térbeli kirekesztés változó mintái vidéki tereken. Szociológiai Szemle, 1. sz. 89–113.

Virág Tünde (2003) Gettósodó térség, gettósodó iskolarendszer. In: Kállai Ernő (szerk.): A magyarországi cigány népesség helyzete a 21. század elején. Budapest: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet. 127–138.

Virág Tünde (2006) A gettósodó térség. Szociológiai Szemle, 1. sz. 60–76.

Virág Tünde (2008) Programok a cigánytelepek felszámolására. In: Törzsök E. – Paskó I. – Zolnay J. (szerk.): Jelentés 2007. A gyűlölet célkeresztjében. Budapest: Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány. 165–178.